

УДК 340.11

М.Г. ХАУСТОВА, канд. юрид. наук, доц.,
 Національний університет «Юридична академія
 України імені Ярослава Мудрого»

ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПЛЮРАЛІЗМ ЇЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Ключові слова: глобалізація, правова система, модернізація, суб'єкт глобалізації, об'єкт глобалізації, ознаки глобалізації, типи глобалізації, правова глобалізація, фінансова глобалізація

Сучасний етап розвитку характеризується усвідомленням взаємозалежності, взаємопов'язаності народів, країн, структур, інститутів і громадян. В науці цей етап отримав назву «глобалізація». Вона передбачає оцінку різновекторних процесів не тільки у економічних відносинах, але й в галузі політики, права, культури, моралі, усієї складної системи зв'язків, які виникають у сучасному світі між учасниками міжнародного спілкування.

Глобалізація – це мультисоціальний феномен [1, с.127], це всесвітній процес, який охоплює усі сторони життя суспільства та який пов'язує національні держави у єдину суспільну систему [2, с.17]. Глобалізація (від лат. Globus – куля; фр. Global – всезагальний *має два значення*: 1) охоплює всю земну кулю; всесвітній; 2) всебічний, взятий в цілому; загальний, масштабний, повний, універсальний [3, с.38]) безумовно є загальносвітовим процесом, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя, всі процеси та явища, що відбуваються у світі.

Глобалізація (англ. *globalization*)- перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї землі, земної кулі. Глобалізація – явище у своїй основі об'єктивне, яке носить системний характер, тобто охоплює усі сфери життя суспільства [4, с.38]. Разом із тим, велику роль у цьому процесі грають її учасники суб'єкти, найбільш важливими серед яких є держави. Саме вони визначають рівень (масштаби) розповсюдження глобалізаційних процесів та напрямок (посилення або гальмування) їх розвитку.

Складність феномену глобалізації та масштаби її проявів обумовлюють полеміку з приводу визначення глобалізації. У зв'язку з цим метою роботи є надання визначення поняття глобалізації з урахуванням сучасних наукових поглядів на цей процес. Також у статті проаналізовано час виникнення та формування глобалізації, її значення у сучасному світі, та вплив цього явища на загальнодержавні та світові процеси. Надано визначення поняття глобалізації у *широкому та вузькому значеннях*, сформульовані їх ознаки, а також окреслена об'єктивна та суб'єктивна сторона глобалізації. Отже, у роботі вперше з'ясовано, що існує велика кількість підходів до розуміння поняття «глобалізація», внаслідок чого зроблена спроба надати визначення поняття глобалізації шляхом окреслення основних ознак, притаманних даному явищу.

«Теорія глобалізму, глобалізації, – не без підстав стверджується вітчизняними вченими, – зайняла суттєве місце у сучасній науці та політиці. Осмислення глобалізації повинно здійснюватися з таким же розумінням його значення для світового розвитку у ХХІ столітті, як капіталізму для ХІХ століття, імперіалізму (або індустріального суспільства) для ХХ століття» [4, с.3].

Універсальною тенденцією сучасності є розширення сфери міжнародно-правового регулювання, що відображає посилення інтеграційних процесів та намагання держав залучитися до загальноприйнятих цінностей та стандартів, що вироблені людством. Поряд із цим відбуваються й суттєві перетворення у самій правовій матерії, а саме в особливостях публічно-правових та приватноправових інститутів, у критеріях та підходах, які розмежовують сучасні правові системи, їх групи ті сім'ї. Як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники констатують факти зближення правових систем, які раніше здавалися такими, що не можуть бути поєднаними, як «вода та масло». Між тим, як справедливо зауважує С.С. Алексєєв, «зближення – лише зовнішній прояв більш глибоких процесів, які перетворюють світ права» [5, с.225].

Отже, на сьогоднішній день аксіоматичним є той факт, що одним із найбільш важливих та визначальних процесів, які відбуваються сьогодні в сучасному суспільстві – є процес глобалізації [6, с.64]. У суспільних науках склалися декілька теорій для пояснення характеру й змісту тих змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, його основних сферах і підсистемах – економічній, політичній, правовій, соціальної, культурній під впливом глобалізації: трансформації, модернізації, постмодернізації та ін. [7, с.17].

На правову систему в умовах глобалізації покладаються найважливіші завдання: по-перше, легально-формальне закріплення відповідних глобалізаційних тенденцій, забезпечення входження держави у світове співтовариство; по-друге, завдання з керування глобалізаційними процесами стосовно конкретної держави, їх обмеження, спрямування в певне русло задля убезпечення від негативних наслідків, пов'язаних з неузгодженістю національної правової системи, її можливостей, зі світовими тенденціями, а також з небезпекою потрапити в руйнівну залежність від найбільш розвинених країн, зайнявши місце своєрідного придатка у світовому співтоваристві.

Поняття глобалізації та її сутність вивчають у своїх дослідженнях такі зарубіжні автори, як: Зб. Бжезинський, Д. Перкінс, З. Батман, Р. Нейдер, Р. Бовс, Р. Райт, С. Джордж, Д. Бхагваті. Серед вітчизняних науковців можна виокремити: Г. Аніловська, Є. Буравльов, П. Буряк, Л. Васечко, В. Гапотій, О. Гупало, В. Денисов, А. Дмитрієв, В. Журавський, В. Забігайло, Р. Зварич, М. Козюбра, А. Колодій, О. Копиленко, О. Кресіна, І. Кресіна, К. Лемака, Л. Луць, П. Мартиненка, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, В. Опришко, Н. Пархоменко, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Тацій, О. Тихомиров, М. Цвік, Л. Удовика, Ю. Шемшученка, Л. Яремко та ін. Серед російських вчених – це праці: І. Архіпової, Є. Бикової, Х. Барлибаєва, Л. Грініна, Т. Кашаніної, С. Котковець, Є. Лук'янова, І. Лукашук, М. Марченка, В. Нерсесянца, Н. Пастухова, С. Полєніна, А. Саїдова, С. Шахрай, С. Щетініна та ін.

Складність феномену глобалізації та масштабів її прояву обумовлюють суперечки з приводу її генезису. У науковій літературі існують різні точки зору на те, звідки бере початок глобалізація: це явище сучасне чи його витоки сягають у глибину століть.

Так, на думку відомого дослідника проблем глобалізації М. Стегера, перший (доісторичний) період глобалізації охоплює V–III тисячоліття до нашої ери; другий – п'ятнадцять століть після Різдва Христового (рання глобалізація); третій – 1500–1700 рр. (глобалізація предмодерна); четвертий – 1700–70-і рр. XX ст. (глобалізація епохи модерну) і п'ятий (сучасний) – з 1970-х рр. минулого століття до сьогодні [8, с.4].

У науковій літературі існує й інша точка зору, згідно якої поняття «глобалізація» з'явилося нещодавно – в другій половині XX ст. [9, с.6]. Підтримуючи цю думку, В.П. Култигін відзначає, що поширення в 80-ті роки XX ст. терміну «глобалізація» завдячує працям І. Валлерстайна. Так, науковець у праці «Світова економічна система», яка базується на неомарксистських позиціях, розглядає глобалізацію як нову стадію розвитку капіталізму, як нову стратегію підпорядкування одних країн іншим [10, с.80].

Р.Ф. Хабіров та В. Кувалдін, визначають, що через взаємозалежність держав витоки глобалізаційних процесів сягають у давнину, але глобалізація – феномен XX ст., який став об'єктом усесторонніх наукових досліджень в останні десятиліття [11, с.45; 12, с.35]. Так, сам процес глобалізації був породжений, з одного боку, достатньо інтенсивними економічними, політичними та іншими відносинами, які розвиваються між різними державами, державними та міждержавними організаціями, а з іншої – з'явившимися у світі та загострившимися к цьому часу глобальними економічними, екологічними та багатьма іншими проблемами, які потребують для свого вирішення сучасних зусиль держав та недержавних організацій, таких, як, транснаціональні корпорації та ін. [13, с.9]. Отже, як зазначає В. Кувалдін, глобалізація – це одночасно і іс-

торія, і сучасність. З даної точки зору, вважає автор, «XX ст. можливо визначити – як століття глобалізації. Тому уроки XX ст. особливо важливі та значні для розуміння її перспектив» [14, с.13].

Аналогічної думки дотримуються й деякі інші автори, які виходять із того, що, зокрема, стосовно політичної сфери життя суспільства – «глобалізація є закономірним та природним моментом, формою прояву еволюційного ускладнення політики» [15, с.212].

А.І. Уткін виділяє дві фази розвитку глобалізації. На першій – це кінець XIX і початок XX ст. – світ вступив у фазу активного взаємонаближення на підставі розповсюдження торгівлі та інвестицій в глобальному масштабі завдяки пароплаву, телефону, конвеєру та залізницям. Друга фаза відродження глобалізації почалася наприкінці 1970 р. і пов'язана з революційними змінами в інформатиці, телекомунікаціях та цифрових технологіях [16, с.12, 14].

Загальний огляд існуючих точок зору на проблему генезису глобалізації свідчить про складність, багатогранність, суперечність та різноманітність форм її проявів. Остання наведена точка зору є найближчою, на наш погляд, до істини, оскільки саме в кінці минулого століття щонайбільше обговорювали це явище. Саме в цей час глобалізаційний процес охопив майже всі сфери суспільного життя. Проте це не виключає і не суперечить твердженню, що глобалістські ідеї, концепції та рухи не є суто сучасним явищем. Як показує історія розвитку та еволюції суспільства, прагнення до універсалізації (що складає зміст глобалізації) має давню історію і на його різних етапах мало різний ступінь прояву. Це явище мало постійний пріоритет у дослідженнях різних мислителів, які вивчали різноманітні сфери соціального життя, що відображають тенденції розвитку суспільства.

У той же час сформоване, здавалось би, сьогодні ставлення до глобалізації, її причин та наслідків неоднозначне. Відповідно, прибічники глобалізації наділяють дане явище позитивними рисами і навпаки – їх опоненти характеризують глобалізаційні процеси ви-

ключно з негативного боку, пов'язуючи з ними всі можливі проблеми сучасності. *В загальному вигляді у ставленні до глобалізації можна умовно виділити п'ять напрямів (підходів):*

1) позитивне ставлення до глобалізації, обґрунтування необхідності формування «світової держави», представників даного напрямку прийнято називати глобалістами [17];

2) антиглобалізм – вкрай негативне ставлення до глобалізаційних процесів та їх наслідків;

3) визнання як позитивних, так і негативних сторін даного процесу (альтерглобалісти);

4) заперечення глобалізації як такої або ж ствердження, що на сьогодні процеси глобалізації припинились і почались зворотні процеси (скептики). До даного напрямку, зокрема, належать: П. Херт, Дж. Томпсон, С.П. Хантінгтон, В. Рюрок, С. Краснер та ін.;

5) в умовах глобалізації роль держави знижується. Існування держав не є необхідним навіть для успішного функціонування демократії. Новий світовий порядок, з їх точки зору, повинні забезпечити транснаціональні корпорації, які й витискають зі сцени сучасні держави (гіперглобалісти) [18, с.133]. До цієї школи можна віднести таких дослідників, як С. Стрейндж, К. Омае, С. Джилл, Р. Кокс, У. Грідер, М. Олброу та ін. Найбільш радикальною серед західних аналітиків є позиція Зб. Бжезинського, за якою геополітичне кредо полягає в необхідності продовження стратегії американського експансіонізму з метою забезпечення якщо не «глобальної гегемонії», то «глобального лідерства» [19, с.11].

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених питанням, пов'язаним із глобалізацією, даний термін не знайшов однозначного визначення. Все це свідчить про актуальність дослідження такого явища, з яким незмінно пов'язують майже усі події, що відбуваються в світі.

Прийнято вважати, що термін «глобалізація» вперше був сформульований в 1983 р. американським дослідником Т. Левіттом в статті «Harvard Business Review», в якій він характеризував за допомогою цього неологіз-

му процес злиття ринків окремих продуктів, які виробляються транснаціональними корпораціями (ТНК) [8, с.4]. Втім зазначається, що ще в 1920-х рр. феномен глобалізації був помічений і використовувався у роботах філософського спрямування Поля Валері [20, с.10].

Відомо, що сам термін «глобалізація» епізодично застосовувався з кінця 1960-х років, уперше був поставлений у центр концептуальних конструкцій у 1981 р. американським соціологом Дж. Макліном, який запропонував «зрозуміти історичний процес посилення глобалізації соціальних відносин і дати йому пояснення» [21, с.27]. На думку В. Морера, одного з авторів американської «Енциклопедії постмодернізму», цей термін вперше з'явився в 1970-х роках у літературі з менеджменту і бізнесу для позначення нових стратегій світового виробництва та розподілу, у суспільній науці він увійшов через географію і соціологію, а в гуманітарні – через антропологію та культурні дослідження [22, с.7].

Так, перші основні термінологічні аспекти теорії глобалізації були розроблені соціологом Р. Робертсоном [23, с.122], який вивчав проблеми соціальної теорії і глобальної культури саме в контексті глобалізації, а в 1985 р. запропонував своє тлумачення глобалізації. У 1992 р. він виклав основи своєї концепції в окремій праці, як і японець К. Омае, який розглядав світову економіку в контексті взаємного впливу трьох силових Центрив: ЄС, США і Японії, а також домінування на світовій економічній арені «глобальних фірм» [24, с.34]. Основні погляди на глобалізацію було викладено ним в роботі «Світ без кордонів». Питання глобальної соціальної політики стали предметом наукового пошуку британських вчених Б. Дікона, М. Халса та П. Стабса [25, с.128–129].

Поняттю глобалізації відповідає безліч різних, часом суперечливих явищ, процесів, тенденцій, що різною мірою поширюються в глобальних масштабах. Звідси – різноманіття інтерпретацій і відповідних наукових термінів. Така розмаїтість наукових підходів пояснюється, з одного боку, складністю й специфікою феномена глобалізації. А з іншого боку –

усе різноманіття термінології, що використовується є проявом не лише наукових цілей, а виражає, по суті, авторське відношення до «єдиного» процесу. Так, одні автори вважають процеси глобалізації стихійними й незворотними, інші – спрямованими, треті припускають поєднання обох тенденцій, що є більш точним.

Отже, як вже було зазначено, процеси глобалізації досліджують фахівці різних галузей знань, відповідно, досліджують різноманітні аспекти даних процесів. Тому можна зустріти визначення поняття глобалізації *у широкому та вузькому значеннях*.

Протягом тривалого часу в науковій літературі (філософській, соціологічній, політологічній) глобалізацію тлумачили як суто економічне явище, що насамперед поширюється на фінансово-економічну сферу суспільного життя. Так. Дж. Сорос ототожнює глобалізацію з вільним рухом капіталу й подальшим зростаючим домінуванням глобальних фінансових ринків і багатонаціональних корпорацій над національними економіками [22, с.7], а за визначенням Міжнародного валютного фонду глобалізація – це «зі зростаючим ступенем інтенсивна інтеграція як ринків товарів і послуг, так і капіталів» [16, с.12, 14]. М. Делягін глобалізацію тлумачить як вищу стадію інтеграції, і характеризує її як процес потужного й стрімкого формування єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій [26, с.112–113]. Стверджується, що суть глобалізації розкриває, насамперед, економічний фактор, чи такий стан світової економіки, коли господарський розвиток більшості країн і регіонів планети тісно пов'язаний між собою, виробнича кооперація й спеціалізація досягають всесвітніх масштабів, транснаціональні корпорації стають переважною формою власності у світі, міжнародний трансфер капіталу перевершує за обсягом світовий товарообмін.

Загалом, прибічники такого підходу розглядають глобалізацію виключно як економічне явище та досліджують її прояви в сфері еконо-

міки й технологій, які призводять до перетворення земної кулі в «велике село» [23, р.112].

Наведені визначення глобалізації демонструють *звужений підхід*, який зосереджує увагу на *суто економічному аспекті та є обмеженим*. Водночас він фактично є опорним, базовим, що розкриває джерело впливу глобалізаційних процесів на всі сторони життя світового соціуму.

Отже, *характерними рисами визначення глобалізації у вузькому значенні є наступні:*

- у такому визначенні розкривається одна або декілька ознак цього явища;

- це свідомо політика, яка переслідує розповсюдження культурного та соціально-економічного впливу однієї країни або декількох країн на увесь світ, що спирається на ідеологію глобалізму;

- процеси глобалізації мають певні межі;

- глобалізація тісно пов'язана з якимось явищем (економікою, інтернаціоналізацією, певною сферою суспільного життя тощо).

Перевагами такого підходу є:

- можливість більш глибокого дослідження окремих проблем, пов'язаних із глобалізацією;

- чіткі межі поняття – відповідно і чіткі межі дослідження.

Проте, розуміння глобалізації у вузькому значення має певні недоліки:

- такий підхід є дещо «однобоким» і не розкриває усієї суті явища;

- поняття глобалізації ототожнюється з іншим поняттям (наприклад, інтернаціоналізацією, правовою інтеграцією тощо) [27, с.21–23].

Прихильники *широкого підходу* розглядають глобалізацію як явище цивілізації, що охоплює також політико-правову й соціально-культурну сфери суспільства [28, с.43–44]. Прикладом такого підходу є визначення глобалізації, запропоноване російським дослідником В. Култигіним, який розуміє її як «тенденцію, процеси, основною рисою яких є пов'язування різних країн у якесь єдине світове ціле в соціальних, політичних, економічних, культурних галузях» [29, с.84]. О. Вебер тлумачить глобалізацію як «втягування більшої частини людства в єдину систему фінан-

сово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків, на основі найсучасніших засобів інформатики і телекомунікацій» [30, с.26–27]. Подібну думку висловлює й А. Панарін, який вважає, що глобалізація – це «процес становлення єдиного взаємозалежного світу, у якому народи не відділені один від одного звичними протекціоністськими бар'єрами й кордонами, які водночас заважають їхньому спілкуванню, і вбезпечують їх від неупорядкованих зовнішніх впливів» [31, с.15]. На думку В. Кувалдіна, глобалізація є новим суспільним устроєм, процесом формування глобального людського співтовариства [14, с.16].

Отже, у широкому значенні глобалізацією називають загальносвітовий процес зближення, інтернаціоналізації, уніфікації, взаємозалежності у всіх сферах життя держав, державних утворень, народів всього світу. Як підкреслює І. Лукашук, глобалізація – це не односторонній, а двохсторонній процес. «Вона здатна надавати багатство, підвищувати продуктивність, ефективність виробництва». Це – з одного боку. А з іншого – вона «поглиблює нерівність, утрудняє пристосованість до нових умов, зменшує різноманітність, підриває громадянське суспільство» [32, с.45].

Глобалізація – це всесвітній процес, який охоплює усі сторони життя суспільства та зв'язує національні держави в єдину суспільну систему. Як підкреслює Т. Кашаніна, традиційним вважається, що основна роль у розвитку глобалізації належить соціально-економічним процесам. Однак із розвитком людства накопичується інтелектуальний потенціал, та духовні фактори, зокрема право набуває не менше значення. Але для того, щоб активно впливати на суспільні процеси, право повинно само перетворюватися таким чином, щоб відповідати існуючим реаліям. Щодо України та Росії, які є впливовими та значними гравцями у сучасному світі, мова йде про модернізацію їх правових систем задля того, щоб вони відповідали сучасним викликам [2, с.17].

На думку О.В. Малько та О.Ю. Саломатіна глобалізація – це фінальний етап на шляху взаємодії народів та держав земної кулі [33,

с.149]. Американський дослідник Т. Фридман сформулював сенс глобалізації наступним чином: «це непогамовна інтеграція ринків, націй-держав та технологій, що дозволяє індивідам, корпораціям та націям – державам досягати будь-якої точки світу швидко, далі, глибше та дешевше, ніж коли б це ні було раніше» [34, с.11].

Глобалізація – це домінуюча після закінчення «холодної війни» єдина загальносвітова система, яка виникла внаслідок розвитку національних економік та заснована на безперешкодному переміщенні капіталу, інформаційної відкритості світу, швидкому технологічному оновленні, зниженні тарифних бар'єрів та лібералізації руху товарів та капіталу, на комунікаційному зближенні, планетарній науковій революції, міжнародних соціальних рухах, нових видах транспорту, реалізації телекомунікаційних технологій, інтернаціоналізації освіти [35, с.65].

Так, Н. Пастухова стверджує, що глобалізація означає не тільки інтернаціоналізацію зв'язків, але і створення загальносвітової цілісності, де кожен елемент цілого перетворюється на орган цього глобального організму [36, с.132]. Р. Зварич розглядає глобалізацію як «загальносвітовий процес, який справляє величезний вплив на політичні та інші сфери людського буття» [37, с.9].

Отже, слід зазначити, що вчені здебільшого надають перевагу широкому визначенню глобалізації з метою кращого розуміння даного явища, досліджуючи при цьому певні його аспекти. Та незважаючи на чисельність визначень глобалізації, жодне з них не можна вважати вичерпним і єдино прийнятним. Саме тому глобалізацію слід розглядати і в контексті історичного процесу, у контексті цивілізації. На думку ж російського вченого Е. Азроянца, глобалізація є цільовою функцією історичного процесу, що розглядається як розвиток соціальної системи, спрямований на досягнення її максимальної цілісності, глобалізація – мета історичного процесу; інтеграція і дезінтеграція – тенденції, які визначають її динаміку; інтернаціоналізація – сучасний етап глобалізації [38, с.132–134].

У зв'язку із вищевикладеним слушною є думка В. Толстих, який наголошує, що велика кількість дефініцій глобалізації, складність у її поясненні зумовлена тим, що науковці припускаються методологічної помилки, не розмежовують глобалізацію як об'єктивний процес, як потребу людського співтовариства в єднанні, як певну мегатенденцію всесвітньо-історичного розвитку, що чітко заявила себе в наші дні, з одного боку, а з іншого боку – глобалізація – це прояв і вираження певної геостратегічної політики, що взята на озброєння й цілеспрямовано здійснюється певними силами в інтересах так званого «золотого мільярда» [39, с.16–17].

Аналогічну позицію займає і відомий український дослідник Ю. Пахомов, який зазначає, що «глобалізація в багатьох своїх аспектах – явище *об'єктивне*, продукт глобальної інформатизації та зміни ролі фінансів», проте вона «не тільки об'єктивна, але й *суб'єктивна*», оскільки «в глобалізації, разом з об'єктивною заданістю у вигляді щонайпотужнішої складової, наявний і західний проект. Річ у тім, що Захід, особливо в особі домінуючих у світі Сполучених Штатів, здатний не тільки користуватися дарами глобалізації, а й уміло осідлати глобалізаційні хвилі, що дає найбільший прибуток» [40, с.4–5].

Об'єктивна сторона глобалізації викликана економічними, культурними й іншими причинами і відображає відповідні процеси довгострокового характеру, які в підсумку ведуть до становлення глобальної системи людського суспільства й розвитку різноманітних підсистем, що забезпечують його життєдіяльність і розвиток (наука, освіта, політика тощо). Глобалізація, як об'єктивний процес, як потреба людського співтовариства в єднанні, як певна тенденція всесвітньо-історичного розвитку, продукт глобальної інформатизації і зміни ролі фінансів визначається не лише позитивними здобутками, а й процесами, які мають негативні наслідки: екологічними проблемами, стійким зростанням планети, нерівномірним розподілом ресурсів та ін.

Суб'єктивний аспект глобалізації полягає в прагненні окремих учасників світової економіки, і політики використати об'єктивні глобалізаційні процеси та їх наслідки у власних інтересах, спрямувати їх у бажаному напрямку. Суб'єктивна глобалізація відображає ідеологію ринку. Зміст і правила якої нав'язують МВФ, МБ, індустріально розвинені держави, олігархічні клани. Така приватизація глобалізації має серйозний вплив на посилення розділових ліній розділу між Північчю і Півднем, і американські дослідники В. Каплан, П. Кеннеді та М. Коннеллі прогнозують протистояння між блоком багатих країн Півночі та бідними державами Півдня [41, с.65–67]. Тенденції економічного зростання в державах Заходу, у суспільстві з високим рівнем життя, феноменом «суспільства споживання» і проблемою вичерпаності світових ресурсів, актуалізували концепцію «золотого мільярда», яка постулювала ідеї «інтернаціоналізації і взаємозалежності» держав, спрямовані на створення світового центру з єдиним розподілом капіталів, товарів, робочої сили та сировини на користь західних суспільств. Разом із тим, не треба вважати, що подібні прагнення є винятково негативними. Так, на думку А. Панаріна головною соціально-політичною особливістю сучасного етапу глобалізації є те, що даний процес став «інструментом у руках глобалістів, засобом рятування від обмежуючого національного й соціального контролю» [42, с.15]. В останнє десятиліття суб'єктивний фактор глобалізації стрімко зростає.

Об'єктивні та суб'єктивні процеси глобалізації не ізольовані один від одного, вони перебувають у тісному взаємозв'язку. Саме тому сучасні науковці висловлюють стурбованість з приводу того, що суперечливе поєднання об'єктивних та суб'єктивних складових глобалізації призводить до посилення ризиків, антропологічних катастроф, різноманітних форм дестабілізації та руйнації соціуму у всіх сферах суспільного життя. Ризик стає постійним явищем у сучасному глобальному суспільстві, опосередкованим діяльністю людини.

Окрім того, на думку А.С. Панаріна, має місце *три типу глобалізму*. Перший – пов'язаний з єдиним світовим простором та прогресом, який є доступний усім індивідам. Другий – екзотеричний глобалізм правлячих еліт, які створюють світовий уряд зі своєю корисною метою. Третій тип глобалізму – це продукт намагання конкретної наддержави – США, до однополярного світу [42, с.47–48].

Отже, ми з'ясували, що існує велика кількість підходів до розуміння поняття «глобалізація». Спробуємо дати йому визначення шляхом окреслення основних ознак, притаманних даному явищу. Ознаки глобалізації – це незаперечні, найбільш характерні риси, притаманні даному явищу.

Перш за все, слід зауважити, що, не зважаючи на величезну кількість підходів до визначення поняття «глобалізація», майже у всіх зазначено, що вона *являє собою процес* [43, с.3; 9, с.10; 36, с.129; 44, с.47; 45, с.14–15].

По-друге, глобалізація *має об'єктивний характер*, адже відбувається незалежно від волі суб'єктів глобалізації [36, с.134]. Це положення є дещо дискусійним. Прибічники теорії вестернізації, дослідники панамеріканізму стверджують, що процесами глобалізації управляють США, транснаціональні корпорації тощо. Зокрема, Ф. Фукуяма розглядає глобалізацію як процес розповсюдження західних моделей та цінностей [46, с.34]. Також і Г. Вельямінов стверджує, що глобалізація є об'єктивним процесом, але як і всі подібні процеси – це процес керований [47, с.111]. У цілому погоджуючись з тим, що міжнародні організації, провідні країни світу певною мірою скеровують процеси глобалізації, нав'язують решті держав умови існування, все ж зазначимо, що з нашої точки зору глобалізація виникла внаслідок еволюції людства, ним породжена, але некерована. Тобто вплинути на процеси глобалізації можна, певним чином змінити їх, але неможливо передбачити наслідки такого впливу, а також зупинити дані процеси.

По-третє, глобалізація (від лат. Globus – куля; фр. Global – всезагальний має два зна-

чення: 1) охоплює всю земну кулю; всесвітній; 2) всебічний, взятий в цілому; загальний, масштабний, повний, універсальний [3, с.38]) безумовно є *загальносвітовим процесом*, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя, всі процеси та явища, що відбуваються у світі.

Наступна ознака витікає з попередньої – оскільки глобалізація справляє вплив на усі сфери життя, вона *сприяє утворенню взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами цих процесів, сприяє загальносвітовій єдності*, утвердженню певних стандартів, уніфікації норм, за допомогою яких регулюються такі взаємовідносини [43, с.8].

П'ятою ознакою глобалізації є те, про що вже згадувалося раніше – вона є неоднозначним явищем, являє собою *двосторонній процес*, наслідками якого є як позитивні, так і негативні явища.

І, нарешті, останньою ознакою глобалізації є *безперервність*, адже навіть у випадку, коли держава буде ізольована від світу, процеси глобалізації обов'язково вплинуть і на неї. Наприклад, хоча б таким чином: у разі природних катаклізмів, що виникають внаслідок діяльності людини (тобто більш розвинутих науково-технічно «глобалізованих» держав), певні зміни (кліматичні, наприклад) відчують на собі й ізольовані країни. Тому процеси глобалізації неможливо перервати шляхом відігрівання менш значної ролі в даних процесах або навіть повної ізоляції. Припинення глобалізації можливе тільки у разі створення єдиної світової держави або шляхом знищення усіх можливих зв'язків між державами, що на сьогодні є, в принципі, неможливим.

Перевагами широкого підходу, є наступні:

- розглядаються усі аспекти впливу глобалізації на людство;
- глобалізація уявляється як комплексне явище;
- звертається увага на взаємодію та взаємозалежність політичної, економічної, правової, культурної та інших сфер суспільного життя.

Водночас тлумачення глобалізації у широкому значенні містить і певні *недоліки*:

– коло питань, пов'язаних із глобалізацією у такому значенні, надто широке;

– увага приділяється тільки наймасштабнішим питанням, проблеми регіонального рівня не розглядаються.

Виходячи із методологічно значущих положень, глобалізацію можна визначити:

1) з точки зору системного підходу як системну, багатоаспектну та різнорівневу інтеграцію різних існуючих у світі державно-правових, економіко-фінансових та суспільно-політичних інститутів, ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей, різноманітних відносин;

2) як безперервний, об'єктивно існуючий, загальносвітовий процес, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя, всі процеси та явища, що відбуваються у світі, обумовлює виникнення взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами глобалізації, сприяє уніфікації регулювання таких взаємовідносин та може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

За своїм «генетичним походженням», як справедливо відмічається у юридичній літературі, поняття глобалізму є спорідненим поняттям універсалізму, континуальності, типовості, абстрактності, всезагальності та ін. На підставі даного поняття, на думку деяких авторів, «розвивалися ідеї космополітизму та більшовизму». Антиноміями поняття глобалізації (глобалізму) є поняття диференціалізму, дискретності, індивідуальності, конкретності та ін. [48, с.13].

Україна відчула вплив глобалізації з перших років незалежності, коли її економіка, валютно-фінансова система та соціальна сфера стали відкритими для усього світу і, насамперед, для країн, що виступають у ролі авангарду глобалізації. Втягуючись у процес глобалізації, Україна, з одного боку, має всі шанси скористатися її перевагами. З іншого, вона стає більш відкритою для нових викликів і загроз, на які треба швидко реагувати й від яких треба захищатися. У цьому сенсі основоположним є не лише удосконалення норм і принципів національного законодавства, а оптимізація всієї правової системи в суверенних умовах глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарова М. В. Сравнительное правоведение: вопросы теории и практики : монографія / Захарова М. В. – М. : Проспект, 2013. – 160 с.
2. Кашанина Т. В. Структура права : монография / Кашанина Т. В. – М. : Проспект, 2013. – 584 с.
3. Новейший словарь иностранных слов и выражений / Viachaslau Adamchuk. – М. : Современный литератор, 2003. – 976 с.
4. Макуев Р. Х. Современная глобализация: вызовы и трансформации : монография / Макуев Р. Х. – Орел : Изд-во Орелск. ун-та, 2006. – 238 с.
5. Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия: Некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи / Алексеев С. С. – М. : Проспект, 2000. – 256 с.
6. Щетинин С. А. Правовая глобализация: понятие и основные формы (теоретико-методологические аспекты): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Щетинин Сергей Алексеевич. – Ростов-на-Дону, 2009. – 186 с.
7. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації : антропологічний вимір : монографія / Удовика Л. Г. – Х. : Право, 2011. – 552 с.
8. Максименко В. Глобализация: риторика, идеология, реальность / В. Максименко // Православие. – 17.10.2002. – С. 3–14.
9. Воздействие глобализации на правовую систему России / [С. В. Поленина, О. А. Гаврилов и др.] // Государство и право. – 2004. – № 3. – С. 5–15.
10. Валлерстайн И. Миросистемный анализ / И. Валлерстайн // Время мира : альманах / под ред. Н. С. Розова. – Новосибирск, 2000. – Вып. 1: Историческая макросоциология в XX веке. – С. 105–123.
11. Хабилов Р. Ф. Глобализация, государственный суверенитет, права человека / Р. Ф. Хабилов // Юридический мир. – 2007. – № 10. – С. 41–55.
12. Кувалдин В. Б. Глобальность: новое измерение человеческого бытия / В. Б. Кувалдин // Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – С. 94–108.
13. Шестопап А. В. Философские основы глобалистики: деконструкция и реконструкция всеобщей истории / Шестопап А. В. // Глобальные социальные и политические перемены в мире : материалы российско-американского семинара (г. Москва, 23–24 октября 1996). – М. : Прогресс, 1997. – С. 8–11.
14. Кувалдин В. Глобализация – светлое будущее человечества? / Кувалдин В. // Независимая Газета – сценарии. – 11.10.2000. – № 9. – С. 11–26.
15. Ильин М. В. Глобализация политики и эволюция политических систем / Ильин М. В. // Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени : международный научный симпозиум, посвященный 110-летию со дня рождения Питирима Сорокина. – М.-СПб. : Изд-во СПбГУП, 1999. – С. 210–224.
16. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин. – М. : Логос, 2001. – 254 с.
17. Истерли У. Новый коллективизм. В основе международной борьбы с бедностью лежит идеология «нового коллективизма» / Истерли У. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.Inliberty.ru/library/study/352
18. Ноженко М. Национальные государства в Европе / Ноженко М. – СПб. : Норма, 2007. – 344 с.
19. Бжезінський Зб. Вимір. Світове панування чи світове лідерство / Зб. Бжезінський ; пер. з англ. А. Іщенко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 187 с.
20. Ткачук Ю. В. Глобализация в сфере политики: институты и механизмы сверх государственного влияния: дисс. ... кандидата полит. наук : 23.00.02 / Ткачук Юлия Викторовна. – Одесса, 2004. – 198 с.
21. Иноземцев В. Глобализация: иллюзии и реальность / В. Иноземцев // Свободная мысль. – 2000. – № 1. – С. 26–36.

22. Сорос Дж. Про глобалізацію / Дж. Сорос. – К. : Ексмо, 2004. – 244 с.
23. Robertson R. Globalization: Social theory and global culture / R. Robertson. – L., Sage, 1992. – 240 p.
24. Ohmae K. The Borderless World / K. Ohmae. – L., 1990. – 187 p.
25. Дергачев В. Геополітика : монографія / В. Дергачев. – К. : ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
26. Делягин М. Г. Мировой кризис: Общая теория глобализации / М. Г. Делягин. – Изд. 2-ое, перераб. и доп. – М. : Вече, 2003. – 352 с.
27. Васечко Л. О. Національне право в умовах глобалізації (загальнотеоретичний аспект): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Васечко Людмила Олександрівна. – Луганськ, 2011. – 199 с.
28. Толстоухов А. В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє / А. Толстоухов. – К. : Вид-во ПАРАПАН, 2003. – 308 с.
29. Култыгин В. П. Незападные концепции глобализации/ В. П. Култыгин // Личность. Культура. Общество: в 4 т. / под ред. Ю. М. Резника. – М. : Серебряные нити, 2001. – Т. 4. – Вып. 1–2 (11–12). – 2002. – С. 80–103.
30. Вебер А. Б. Неолиберальная глобализация и ее оппоненты / А. Б. Вебер // ПОЛИТИЯ. – 2002. – № 2 (25). – С. 22–36.
31. Панарин А. С. Глобализация / Панарин А. С. // Глобалистика: энциклопедия / под ред. Ивана Мазура, Александра Чумакова. – М. : Изд-во «Радуга», 2003. – С. 12–28.
32. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / Лукашук И. И. – М. : Спарк, 2000. – 279 с.
33. Малько А. В. Основы правовой политики : учеб. пособие для магистрантов / Малько А. В., Саломатин А. Ю. – М. : РИОР: ИНФРА-М, 2013. – 170 с.
34. Глобализация и развитие законодательства (очерки) / отв. ред. Ю. А. Тихомиров, А. С. Пиголкин. – М. : Проспект, 2004. – 149 с.
35. Корецкий В. А. Глобализация: Вопросы теории и методологии / Корецкий В. А. – М. : Изд-во МГУ, 2007. – 192 с.
36. Пастухова Н. Б. Государственный суверенитет в эпоху глобализации / Н. Б. Пастухова // Журнал российского права. – 2006. – № 5. – С. 130–141.
37. Зварич Р. Національна держава в контексті глобалізації / Р. Зварич // Юридична Україна. – 2009. – № 2. – С. 8–11.
38. Азроянц З. Глобализация: катастрофа или путь к развитию. Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / З. Азроянц. – М. : Издательский дом «Новый век», 2002. – 201 с.
39. Толстих В. И. Реформація духовна як ключова проблема глобалізації / В. И. Толстих // Людина й культура в умовах глобалізації. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2003. – С. 5–46.
40. Пахомов Ю. Геоэкономические и геополитические истоки глобального терроризма / Ю. Пахомов // Институційне облаштування глобальної економіки: цивілізаційний вимір : матер. міжвід. наук.-теорет. конф. / відп. ред. О. О. Шморгун. – К. : Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2007. – С. 4–9.
41. Connelly M. Must It Be the Rest Against the West? [Text]/ M.Connelly, P.Kennedy // Atlantic Monthly. – 1994. – Vol. 274. – № 6. – P. 61–83.
42. Панарин А. С. Искушение глобализмом : монография / Панарин А. С. – М. : Проспект, 2000. – 169 с.
43. Шахрай С. М. Государство и глобализация: методологические и политико-правовые проблемы / С. М. Шахрай ; под общ. ред. В. П. Сальникова. – СПб. : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности «Университет», 2005. – 248 с.
44. Гринин Л. Е. Нежеланное дитя глобализации / Гринин Л. Е. // Век глобализации. – 2008. – № 2. – С. 46–53.
45. Анісімов А. Є. Інтеграція України до світового ринку капіталу в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / А. Є. Анісімов. – Донецьк, 2006. – 20 с.
46. Fukuyama F. The End of the History and the Last Man / F. Fukuyama. – N.-Y., 1992. – 165 p.

47. Колотова Н. В. Право и права человека в условиях глобализации (научная конференция) / Н. В. Колотова // Государство и право. – 2006. – № 2. – С. 105–120.

48. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации / Марченко М. Н. – М. : Проспект, 2013. – 400 с.

Хаустова М. Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації / М. Г. Хаустова // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 430–440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_73.pdf

Обґрунтовано, що одним із найбільш важливих та визначальних процесів, які відбуваються сьогодні в сучасному суспільстві – є процес глобалізації. Проаналізовані визначення глобалізації у широкому та вузькому значенні, сформульовані переваги та недоліки різноманітних підходів до визначення глобалізації. Надано визначення глобалізації шляхом окреслення основних ознак, притаманних цьому явищу. Сформульовані такі поняття, як: «процеси глобалізації», «суб'єкти глобалізації» та «об'єкти глобалізації», які неодноразово використовувалися для визначення поняття «глобалізації». Класифіковано глобалізацію на фінансово-економічну, інформаційну, політичну, господарську, правову, екологічну тощо.

Хаустова М.Г. Феномен глобализации и плюрализм ее интерпретации

Обосновано, что одним из наиболее важных и определяющих процессов, которые происходят сегодня в современном обществе – есть процесс глобализации. Проанализированы определения глобализации в широком и узком значении, сформулированы преимущества и недостатки разных подходов к определению глобализации. Представлено определение глобализации путем очерчивания основных признаков, присущих этому явлению. Сформулированные такие понятия, как: «процессы глобализации», «субъекты глобализации» и «объекты глобализации», которые неоднократно использовались для определения понятия «глобализации». Классифицирована глобализация на финансово-экономическую, информационную, политическую, хозяйственную, правовую, экологическую и т.д.

Haustova M.G. Phenomenon of Globalization and Pluralism of Its Interpretation

In this article it is based, that one of the most important and definite processes which take place today in modern society is the processes of globalization. According to this fact it is analyzed the definitions of globalization in broad and narrow sense, and also the advantages and backs of different approaches to the concept of globalization. It is formulated the definition of globalization by the way of distinguishing of the main signs, which are peculiar to this phenomenon. Also, for the better understanding of globalization it is defined such concept as: «the processes of globalization», «the subject of globalization», «and the object of globalization», which are often used for the determination of the concept «globalization». Besides that, in accordance with spheres of action of the processes of globalization, it is classified on financial – economic, informational, political, economical, law, ecological, etc.